

zveze pa tudi stare odmirajo. Sicer pa je takoj na prvi strani »Navodil za uporabo« Slovenskega pravopisa povedano: »Če torej kake besede v SP ni, še ni rečeno, da ni dovoljena ali da je slaba. Nje raba pa mora biti upravičena po pomenski potrebi.«

Včasih mi pride na ušesa pa tudi pred oči sumničenje, da smo posebno strogo sodili izposojenke iz slovanskih jezikov. Pregledal sem nekaj črk Pravopisa glede tega, pa sem videl, da to nikakor ne drži, da imajo n. pr. izposojenke iz srbohrvaščine redkokdaj križec, povečini pa zvezdico, to se pravi, da so v manj skrbnem jeziku, zlasti v strokovnih jezikih dovoljene; zvezdico imajo n. pr. baš, baviti se, bol, cepidlačiti, čtivo, križec pa predbacivati -am, nastradati -am, nasamariti -im, lozinka, komad, vzbuna.

Za križane imamo dobre domače izraze in zato res ne vem, zakaj bi jih opuščali in prevzemali tuje, manj jasne. V tem pogledu smo ravno taki kakor drugod, da se nam tuje zdi boljše in imenitnejše kakor domače.

Milko Matičetov

DR. KAREL ŠTREKELJ

Trda igra za življenje na zaplatah uboge zemlje, ki ne more in ne more preravnati več ko toliko ljudi, je Kraševce prisilila, da so v svoji pridnosti in iznajdljivosti znali iztisniti kruh celo iz kamna. Tembolj razveseljivo in občudovanja vredno pa je, da se rod, ki živi na zahodnih kraških tleh, nikakor ni izčrpal v tisočletnem boju za življenjski in narodni obstanek, ampak je celo še našel toliko moči in zdravih sokov v sebi, da je prispeval svoj delež tudi za vseslovensko kulturno stavbo, da je po svoje pomagal oblikovati duhovno podobo slovenstva. Če je Gorenji Kras dal slovenskemu slovstvu žlahten cvet — Srečka Kosovela, se Dolenji Kras po pravici lahko postavlja z dr. Karlom Štrekljem.

Karel Štrekelj se je rodil 24. 2. 1859 v Gorjanskem pri Komnu. Izmed štirinajstih bratov in sester jih je šlo več v šole in nekateri so dosegli tudi vplivna mesta v gospodarski ali upravni stroki, najvišje pa se je povzdignil Karel kot univerzitetni profesor. V otroških letih menda ni še kazal posebnega nagnjenja do učenosti, če je res, kar pravi hišno izročilo, da ni hotel iti v šolo in ga je zato morala dekla nesti. Gimnazijo je obiskoval v Gorici. Po maturi 1878 je odšel na Dunaj in na tamkajšnji univerzi leta 1884 promoviral za doktorja filozofije, čez dve leti pa se pri Miklošiču še habilitiral. Potem, ko je bil nekaj časa v zasebni službi kot učitelj v hiši grofice Colloredo-Mannsfeld, je leta 1890 prevzel za Cigaletom uredništvo slovenske izdaje Državnega zakonika, 1897 pa se je preselil z Dunaja v Gradec. Po prezgodnji smrti docenta Vatroslava Oblaka je namreč ostalo na graški univerzi prazno mesto. Dr. Karel Štrekelj, takrat že priznan znanstvenik, se je bil priglasil za to mesto in ga je tudi dobil. Zasedel je stolico za slovansko filologijo s posebnim ozirom na slovenski jezik in književnost kot izredni profesor. Čez leta je postal tudi redni profesor, a žal mu ni bilo dano več dolgo delati.

Že v 53. letu starosti ga je neizprosna smrt iztrgala slovenski znanosti, za katere napredek bi bil lahko še toliko naredil!

Prve pobude za kasnejše znanstveno delo je moral Štrekelj dobiti že v goriški gimnaziji. V tej zvezi so do zdaj omenjali profesorja Frana Levca (ki je učil v Gorici 1871—1873) in srečanje s poljsko-ruskim slavistom Baudouin de Courtenayem, vnetim raziskovalcem zahodnoslovenskih narečij, prezrt pa je bil vpliv Frana Erjavca. Česar ne bi bili mogli opraviti privlačni zapiski »Iz potne torbe« (Letopis Matice Slovenske, 1875 ss), to je znal Erjavec doseči v osebni stiku z nadarjenimi mladimi dijaki. Prav Štrekelj mu je že kot sedmošolec prinesel med drugim zagovor, ki ga je zapisal od svojega deda v Gabriju pri Mirnu (Štrekljeva mati je bila Mirenka). Ta gabrski zagovor spada med najstarejša pesemska besedila, kar jih imamo v slovenskem jeziku, in sega verjetno v ajdovsko dobo. Prav tako kot osebno zapisovanje ljudskih pesmi pa nam je iz Štrekljevih dijaških let izpričana tudi že nekakšna organizacija zbiralnega dela med sošolci, ki so mu zapisovali besedila (n. pr. legendo o sv. Alešu). Prav pri tem zgodnjem zanimanju gimnazijca imamo verjetno ključ do spoznanja, katera stran kasnejše mnogostranske delavnosti je bila Štreklju najbolj pri srcu.

Iz njegovih spisov samih je namreč toliko kot nemogoče spoznati, da bi bil temu ali onemu delu dajal prednost, drugo pa zanemarjal. Vse, kar je dal iz rok, je bilo enako skrbno sestavljeno! Po obsegu je pač na zadnjem mestu literarnozgodovinska tematika. Kot drugod je Štrekelj tudi tu imel zdrave samostojne sodbe, ki jih ni skrival. Zelo veliko je naredil na jezikovnem torišču. V nemški pisanem »Oblikoslovju narečja na goriškem srednjem Krasu« (izšlo pri Dunajski akademiji 1887) je nadvse nazorno predstavil domačim in tujim strokovnim krogom dolnje-kraško in posebej še gorjansko govorico. Pred očmi je imel široko zasnovano historično slovnico slovenskega jezika, ki je iz nje tudi že predaval svojim slušateljem v Gradcu, a je vendarle ostala nedodelana. S svojim obsežnim jezikovnim znanjem, teoretičnim in praktičnim, je bil Štrekelj naravnost poklican za tako odgovorno delo, kot je preiskavanje zapletenih prikazni ob narodnostnih in jezikovnih mejah. Po krivem zanemarjena, navidezno brezpomembna furlanščina, ki se je je aktivno naučil v Gorici, mu je n. pr. pomagala rešiti prenekatero uganko v zvezi z našim besediščem. V iskanje tujih vplivov na slovenski jezik in seveda tudi narobe — v iskanje slovenskih prvin v besednem zakladu romanskih in germanskih sosedov — je Štrekelj vložil nenavadno veliko truda in časa. Temu primerni so bili seveda uspehi, kakor priča vrsta razprav s tega področja v raznih nemških in slovenskih strokovnih glasilih. S pravkar omenjenimi deli se prepletajo raziskavanja o krajevnih imenih in splošna etimološka raziskavanja. Po Murkovem mnenju naj bi bil Štrekelj prav z etimologijami dosegel vrhunec svojega znanstvenega dela, a z dokončno sodbo bo vendarle bolje še počakati.

Bral sem, da je bil Štrekelj »samotar v življenju in znanosti«, zaradi česar pa ga seveda ne bomo dolžili »kabinetne znanosti«! Z budnim očesom je n. pr. spremljal vsako stopinjo v razvoju slovenskega knjižnega jezika in prav nič se ni pomišljal stopiti — če je bilo potrebno — v odkrit boj za razna načela, ki so se mu zdela pravilna. Tako se je udeležil

tudi javne razprave o Levčevem pravopisu. Sam in po sodelavcih je zbiral in objavljajl novo gradivo iz ljudskega besednega zaklada. Za čistost jezika se je potegoval ob vsakršni priložnosti, vendar brez pretiranega purizma. Leta 1892 se je n. pr. zgražal nad tem, »kako naglo se pri nas daje slovo starim udomačenim besedam in kake mačehe se postavljajo potem na njih mesto — in zakaj? Zato, ker je ta in ta slišal le zvoniti, da je tá in tá beseda tuja — in že jo je obsodil!« Strah pred tujkami, ki »pretresa kosti skoraj vsem slovenskim pisateljem in pisacem«, se mu je zdel »ne samo smešen, ampak celo škodljiv« (Letopis Matice Slovenske). Menda mi ni treba posebej poudarjati, da si je Štrekelj tudi v praksi prizadeval gojiti kar se da lep in domač jezik. To je prišlo do izraza pri urejanju Državnega zakonika na Dunaju, v vestnem pripravljanju slovenskih predavanj v Gradcu in pri pisanju razprav s kakršnegakoli področja. Pravijo, da je Župančič samo zaradi skrbno preišljenega jezika bral vse Štrekljeve slovenski pisane razprave, pa naj so obravnavale katerokoli snov!

Ostane še ena Štrekljeva delavnost: to je zbirateljsko, raziskovalno in uredniško delo v zvezi s slovenskim ljudskim pesništvo. Vse troje je med sabo ozko, neločljivo povezano. Delo urednika, ki bi sam ne bil obenem zbiratelj in raziskovalec, bi bilo že od vsega začetka obsojeno na neuspeh. Štrekelj pa je te tri pogoje lepo združeval. Leta 1887 je razglasil slovenski javnosti znamenito »Prošnjo za narodno blago« (Ljubljanski zvon), ki je obenem osnutek vsega njegovega uredniškega dela. Zraven pesmi je mislil na pregovore in uganke, verjetno tudi na pravljice, pripovedke in drugo blago v nevezani besedi. Čeprav v resnici ni izpeljal do kraja niti prve točke svojega prvotnega načrta, nam je v zbirki Slovenske narodne pesmi (1895 ss) vendarle zapustil delo, ki nam ga lahko še danes zavidajo mnogi večji evropski narodi in ki našega Štreklja postavlja v prve vrste med slovenskimi in slovanskimi folkloristi. A šele če pomislimo, s kakšnimi neverjetnimi težavami je bilo to delo zvezano, koliko ovir je moral urednik premagati, kakšne boje je moral bojevati z moralisti v odboru Slovenske Matice, poprej ko je nekatere snopiče spravil v tisk, potem bomo šele znali prav ceniti to obsežno zbirko!

S Štrekljevim imenom pa je združena še ena velika zbirka slovenskih ljudskih pesmi, ki žal kaj radi pozabljamo nanjo. Na začetku našega stoletja so si pri avstrijskem prosvetnem ministrstvu zamislili zbirko avstrijskih ljudskih pesmi z napevi. Pesmi vseh narodov v Avstriji naj bi se kajpada zbrale ločeno, vendar po skupnem načrtu, tako da bi bilo delo v celoti vendarle enotno. In kdo drug naj bi bil prišel na čelo slovenskemu delovnemu odboru, če ne spet dr. Karel Štrekelj! Na njegova ramena so tedaj padla številna začetna znanstveno organizatorična dela, kakor priprava tiskanih vprašalnih pol, navodil zbiralcem ipd. In prav on s svojimi bogatimi izkušnjami je dosegel, da je bil slovenski delež pri tem široko zasnovanem podjetju zgleden. Število nabranih pesmi z napevi je do leta Štrekljeve smrti — 1912 — doseglo in preseгло 10.000. Ta zbirka je danes shranjena v Etnografskem muzeju v Ljubljani.

Da bi strogo objektivno presodili, v čem je Štrekelj dosegel svoj najvišji vrh, smo mu nemara po času še zmerom preblizu. Vendar pa

se mi zdi potrebno opozoriti na nekaj, kar je morda naključje, morda pa tudi ne. Skoraj za vse Štrekljevo delo so se našli enakovredni ali boljši nadaljevalci: za pravopisna in slovnična vprašanja Breznik in drugi, za historično slovnico Ramovš, za etimološka vprašanja Ramovš in drugi. Le z obema zbirkami ljudskih pesmi Štrekelj vse do danes ni imel take sreče. Naslednika (Glonar in Murko) sta deli sicer formalno bolj ali manj zaključila, vendar še zdaleč ne tako, kakor si je bil to zamislil idejni oče in kakor bi bil to izpeljal on, ki je bil pri stvari z vsem srcem.

Po vsem tem je antida prav, da je Štrekelj sredi leta 1956 dobil v vasi, iz katere je izšel, v kraški kamen vsečen spominski napis. Ravno tako prav pa bi bilo, če bi se ustanove, ki jim je zaupana skrb za ljudsko pesništvo — za besedno in glasbeno umetnost — vendarle lotile izdajanja dodatkov k zbirki »Slovenske narodne pesmi« in začele tudi resno misliti na natis velike zbirke »Slovenskih ljudskih pesmi z napevi«, kajpada ob izdatni gmotni podpori vse slovenske javnosti. To bi bila pač najlepša oddolžitev spominu velikega Gorjanca!

F. Tomšič

STOPNJEVANJE

V poglavju o stopnjevanju govorijo naše slovnice v prvi vrsti o pridevniki in prislovih, drugih besed ne jemljejo v poštev, pa čeprav se dado stopnjevat tudi nekateri samostalniki, svojilni zaimki (tako kakor svojilni pridevniki) in glagoli. Pri pridevniki ugotavljajo, da se stopnjujejo z obrazili in opisno, da je mogoče stopnjevanje navzgor in navzdol, in se le mimogrede dotaknejo še tako imenovane visoke stopnje (elativa). Veliko premalo skrbi je deležno opisno stopnjevanje, zlasti tisto, s katerim ne primerjamo, ampak nam le pomaga izražati večjo ali manjšo mero lastnosti z najrazličnejšimi pomenskimi odtenki. Opozoriti hočem na nekatera vprašanja s tega področja, da bi dal pobudo za natančnejše preiskovanje v nakazanih smereh.

Sistematično ni bilo opisno stopnjevanje v naših slovnica doslej še nikjer obdelano, pa vendar kaže celo vrsto pomenskih zanimivosti tako v navzgornji kakor v navzdolnji vrsti. Nekaj gradiva za to najdeš v novejših slovnica v poglavju o pomenu prislovov. Nihče ni doslej še opozoril na to, kakšno vlogo ima pri takšnem stopnjevanju poudarek. Poudarek lahko pri sicer na zunaj enaki obliki temeljito spremeni pomen. To vidimo že, če vzamemo samo en primer: *Skuhaj bolj gost močnik!* *Skuhaj bolj góst močnik!* V prvem primeru bi radi, da bi bil močnik gostejši kakor sicer (opravka imamo torej s pravim primernikom), v drugem si pa želimo precej gostega močnika, torej ne primerjamo, ampak samo povemo, naj ima močnik to lastnost v neki večji meri.

Za navzdolnje stopnjevanje učijo vse slovnice, da zanj uporabljamo prislova *manj*, *najmanj*. Tako stopnjevanje slovenščina res pozna, vendar pa to ni edini način in tudi ne najbolj pogost. Veliko pogosteje se izražajo